

PROJEKT "RAZISKOVANJE SLOVENSКИH NAREČIJ NA KOROŠKEM" NA INŠTITUTU ZA SLAVISTIKO CELOVŠKE UNIVERZE

Herta Maurer-Lausegger

377

IZVLEČEK

Prispevek zajema podatke o raziskovalnem projektu Raziskovanje slovenskih narečij na Koroškem na Inštitutu za slavistiko celovške univerze. V prvem desetletju njegovega obstoja (1984 - 1994) se je v arhivu nabralo približno 100 tonskih trakov in dobrih 90 kaset dialektološkega gradiva. Avtorica pričujočega prispevka je 1994. leta prevzela vodstvo projekta in v stroko uvedla vizualno dialektologijo. Arhiv hrani približno 70 kaset vizualnega gradiva.

ABSTRACT

The article brings a survey of the research project "Research of Slovene dialects in Carinthia", carried out by the Institute for Slavistics of the Klagenfurt / Celovec University. During the first decade of its implementation (1984-1994) the project's archive acquired approx. 100 sound tapes and about 90 cassettes of dialect material. The author of the present article was appointed head of the project in 1994 and introduced visual dialectology to the discipline. The archive now contains about 70 tapes of visual material.

RAZISKOVALNO DELO OD 1984 DO 1994

Leta 1984 je na Inštitutu za slavistiko Univerze v Celovcu zaživel dialektološki projekt *Raziskovanje slovenskih narečij na Koroškem*, katerega pobudnik je bil univerzitetni profesor dr. Gerhard Neweklowsky, sedanji vicerektor celovške univerze.

Kratkoročni cilj projekta je bilo zbiranje in arhiviranje slovenskega narečnega gradiva, ki naj bi vsebovalo tudi strokovno besedišče, frazeologijo, pripovedništvo, imenoslovje ipd., njegov dolgoročni načrt pa je bilo opisovanje sistemov koroških slovenskih krajevnih govorov, vendar ne samo posebnosti iz glasoslovja in oblikoslovja, pač pa tudi ostalih jezikovnih ravnin, ki jih je slovenska dialektologija doslej puščala bolj ali manj ob strani.

Projekt, ki ga gmotno omočata Koroška deželna vlada in Raziskovalna komisija celovške univerze, je bil v prvem desetletju svojega obstoja deležen razmeroma skromnih podpor. Finančna sredstva so nam omogočala zaposlovanje le enega študenta letno, in sicer za približno tri tedne v poletnih počitnicah.¹

¹ Pri arhiviranju gradiva smo se v prvi fazi našega dela zgledovali pri projektu 'Inventarizacija slovenskih narečij na Koroškem' na Inštitutu za slavistiko graške univerze. Več o tem glej Lausegger 1985.

Možnosti za strokovno izobraževanje v dialektologiji, ki bi bilo za zahtevnejše dialektološko delo nujno potrebno, v naših študijskih programih žal niso predvidene.² Projektno delo je bilo tako lahko usmerjeno predvsem na terensko zbiranje gradiva z magnetofonom in kasetofonom ter arhiviranje posnetega. Do leta 1994 se je v arhivu nabralo približno 100 tonskih trakov in dobrih 90 tonskih kaset.³

Trakovi vsebujejo pretežno posnetke s starejšimi informatorji, vsebina posnetkov pa se dotika življenjskih oblik v podeželskem okolju, predvsem področij kmetijstva in stare obrti. Zbirka vključuje tudi ljudsko ustno izročilo: pripovedovana besedila in stare ljudske pesmi z melodijami. Kartoteke, urejene po krajih, informatorjih in geslih, olajšujejo iskanje gradiva v arhivu.

Tonske kasete vsebujejo tudi sociolingvistično zanimive podatke, saj so poleg starejših informatorjev zajeti tudi mlajši govorci. S študenti slovenistike smo v okviru lingvističnega proseminarja (1992) s pomočjo vprašalnice, sestavljene predvsem iz ilustrativnega gradiva, ugotavljali jezikovno kompetenco dvojezičnih informatorjev. Med anketiranci so bili govorci rožanskega in podjunskega narečja iz treh različnih starostnih skupin (najstarejše, srednje in mlajše).

Kartotečno obdelavo gradiva na kasetah smo zadnja leta iz tehničnih razlogov opustili. Dokler ne bo izvršen vnos podatkov v računalnik, se bomo morali zadovoljiti s kratkim vsebinskim popisom kaset.

PROJEKTNO DELO OD 1994 DALJE

Po desetletnem raziskovalnem delu in sodelovanju pri projektu sem v začetku januarja 1994 prevzela njegovo vodstvo. Ob tem je dozorela želja, da uresničim prvo filmsko narečno dokumentacijo.⁴

Dolgoletne in vsestranske izkušnje s terenskim delom in dobro poznavanje sociolingvistične situacije na jezikovno mešanem ozemlju Koroške, praktično poznavanje osnov filmske stroke in možnost sodelovanja z Inštitutom za medijsko in komunikacijsko znanost celovške univerze, kjer sta na voljo ustrezna tehnična filmska oprema in spreten snemalec, so me privedle k odločilnemu koraku: dokumentirati živo besedo *po domače* na karseda naravnem jezikovnem prizorišču, z njo vred pa v vizualni podobi hkrati ohraniti izumirajočo, etnološko pomembno kulturno dediščino.

Teme iz stare ljudske kulture, ki so starejšim ljudem še dokaj blizu in zato o njih govorijo povsem neposredno in naravno, so za dokumentiranje govorov z videokamero zelo prikladne. Posnetek vključuje celotni situacijski kontekst in je hkrati tudi etnološka dokumentacija materialne kulture. Seveda pa je za dober potek interakcije potrebno tudi spraševalčevo strokovno poznavanje področja.

Starejših, t. i. bazičnih narečnih govorcev, ki še obvladajo sisteme slovenskih krajevnih govorov, takšnih, ki so v svojem vsakdanu še nekoliko močneje povezani s

² Zaradi varčevalnih ukrepov le občasno lahko vključimo v program enosemestrsko dvournno predavanje iz slovenske dialektologije.

³ Nekaj gradiva je bilo že obdelanega v diplomskih in seminarskih nalogah naših študentov.

⁴ Misel o produkciji prvega slovenskega dialektološkega filma se mi je porodila že prej, predvsem pa poleti 1993, ko smo v Slovenjem Plajberku začeli snemati govor starejših domačinov z neprofesionalno videokamero. Več o tem glej Maurer-Lausegger 1996 (v tisku). Glej tudi poročila 1994d in 1994e.

pojmovnim svetom kmetijstva in starih obrti, je iz dneva v dan manj, samo v takšnem kontekstu pa je njihov govor razmeroma manj načet. Pri naših filmskih dokumentacijah narečij smo se zaenkrat osredotočili na zapisovanje njihovega jezika. V preteklih treh letih se je v arhivu nabralo približno 70 videokaset, ki vsebujejo bodisi pripovedovanje narečij besedil bodisi vizualno gradivo.

Doslej nam je uspelo izdelati film *Narečje pod Vrtačo* in film *Mlini in žage* v rožanskem narečju, ki smo ga še istega leta izdali tudi v sinhronizirani nemški verziji z naslovom *Dialekt unter der Vertatscha, Mühlen und Sägen*.⁵ Najstarejši domačini iz Podna in Slovenjega Plajberka obujajo mladostne spomine in v svojem domačem govoru pripovedujejo o nekdanjem delu in življenju v mlinih in na žagah v dolini pod Vrtačo. V filmu prikazujemo zadnje ostanke mlinov in žag.

V jubilejnem letu Djekš — 1995 nam je uspelo pripraviti dve dokumentaciji, eno v slovenskem govoru, drugo pa v koroški nemščini. Gre za dokumentaciji starega vodnega mlina na zgornjo vodo, z naslovom *Barbara, Lucija, pomoj ... Prispevek k 1100-letnici sončnih Djekš* v slovenskem govoru oz. *Barbara, Luzia, hilf ... Ein Beitrag zur 1100 Jahr Feier Diex*.⁶ Produkcija nemške verzije je bila iz sociolingvističnih razlogov pogoj za nastanek dokumentacije v slovenščini.

Stari ljudje se še spominjajo časa, ko je bila na Djekšah moka vir življenja in ko so bili mlini središče dela in življenja kmetov. Film prikazuje dješke domačine v Gutsmanovem mlinu, edinem v občini, ki še lahko obratuje.⁷

Besedilo filmskih dokumentacij objavljamo v posebnih brošurah. Vsebujejo podatke o govornikih, kratke opombe o nastanku filma in narečno besedilo v fonološki transkripciji s prevodom v slovenščino oz. nemščino (vsakokrat po 2 verziji). Naše filme z besedilnimi prilogami izdajamo v okviru omenjenega projekta v seriji *Dialektdokumentationen - Narečne dokumentacije* na Inštitutu za slavistiko.⁸

V letu 1996 smo posneli dva video filma o ovčereji *Bica bica, su su su ...*, *Jezikovni in etnološki utrinki iz dvojezične Koroške in Schafzucht ohne Grenzen, Sprachliche und volkskundliche Beobachtungen aus Südkärnten*. Prikazujeta rejo jezerske ovce ali ovce očalarke nekdanj in danes, obdelavo volne (krtačenje, predenje) in drugo. Videokaseti sta izšli decembra 1996 pri Mohorjevi založbi v Celovcu. Videodokumentacije koroških slovenskih govorov naj bi omogočale boljše poznavanje kulture v deželi, prispevale pa naj bi tudi k dobremu medsebojnemu razumevanju pripadnikov obeh kultur na Koroškem.

⁵ Bibliografske podatke glej spodaj.

⁶ Bibliografske podatke glej spodaj.

⁷ V jubilejnem letu Djekš so domačini začeli obnavljati še dva stara mlina, enega na Vovbrski gori, drugega pa na Djekšah samih. Predvidena je njuna popolna obnova.

⁸ Bibliografske podatke glej spodaj. Priloge dokumentacijam z Djekš so pripravljene za tisk. Naročila pošljite na naslov: Dr. Herta Maurer-Lausegger, Institut für Slawistik, Universität Klagenfurt, Universitätsstraße 65–67, A-9020 Klagenfurt/Celovec; E-mail: Herta.Lausegger@uni-klu.ac.at — Na željo Vam posredujemo podrobnejše informacije. Kasete in priloge so na prodaj tudi pri Mohorjevi založbi v Ljubljani.

LITERATURA

- Lausegger, H. 1985: Raziskovanje slovenskih narečij na Koroškem. V: *Slavistična revija* 33, 2, Ljubljana, 223–230.
- Maurer-Lausegger, H. 1994a: *Narečje pod Vrtačo. Mlini in žage. Dokumentacija / Dialekt unter der Vertatscha. Mühlen und Sägen. Eine Dokumentation von Herta Maurer-Lausegger* (Videofilm). Eine Produktion der Universität Klagenfurt - Institut für Slawistik / Institut für Medienkommunikation. (= Dialektdokumentationen / Narečne dokumentacije 1.1; slovenski original), © H. Maurer-Lausegger (Universität Klagenfurt/Univerza v Celovcu), Klagenfurt/Celovec.
- 1994b: *Narečje pod Vrtačo. Mlini in žage. Dokumentacija / Dialekt unter der Vertatscha. Mühlen und Sägen. Eine Dokumentation von Herta Maurer-Lausegger. Priloga videofilmu. Fonološka transkripcija filmskega besedila s prevodom v slovenščino.* (= Dialektdokumentationen / Narečne dokumentacije 1.1.1), Klagenfurt/Celovec.
- 1994c: *Dialekt unter der Vertatscha. Mühlen und Sägen. Eine Dokumentation von Herta Maurer-Lausegger / Narečje pod Vrtačo. Mlini in žage. Dokumentacija* (Videofilm). Eine Produktion der Universität Klagenfurt - Institut für Slawistik / Institut für Medienkommunikation. (= Dialektdokumentationen / Narečne dokumentacije 2.1; deutsche Fassung), © H. Maurer-Lausegger (Universität Klagenfurt/Univerza v Celovcu), Klagenfurt/Celovec.
- 1994č: *Dialekt unter der Vertatscha. Mühlen und Sägen. Eine Dokumentation von Herta Maurer-Lausegger / Narečje pod Vrtačo. Mlini in žage. Dokumentacija. Beilage zum Videofilm. Filmtext in phonologischer Transkription mit der Übersetzung ins Deutsche.* (= Dialektdokumentationen / Narečne dokumentacije 1.1.2) Klagenfurt/Celovec: Krščanska kulturna zveza in Mohorjeva založba.
- 1994d: Slowenische Dialektforschung in Kärnten. Ein Arbeitsbericht zum Forschungsprojekt. V: *Unisono intern* 7, 3, Klagenfurt, Feber 1994, 5–6.
- 1994e: Dialektdokumentation: Mühlen und Sägen. Projektbericht 1994. V: *Unisono intern* 8, 2, Klagenfurt, Dezember 1994, 8–9.
- 1995a: *Barbara, Lucija, pomoj ... Prispevek k 1100-letnici sončnih Djekš.* Dokumentacijo pripravila Herta Maurer-Lausegger v sodelovanju z Erwinom Mattersdorferjem (Videofilm). Eine Produktion der Universität Klagenfurt — Institut für Slawistik / Institut für Medienkommunikation. (= Dialektdokumentationen / Narečne dokumentacije 2.1; slovenska verzija); © H. Maurer-Lausegger (Universität Klagenfurt/Univerza v Celovcu), Klagenfurt/Celovec: Mohorjeva založba.
- 1995b: *Barbara, Luzia, hilf ... Ein Beitrag zur 1100-Jahr-Feier Diex von Herta Maurer-Lausegger und Erwin Mattersdorfer* (Videofilm). Eine Produktion der Universität Klagenfurt (Institut für Slawistik – Institut für Medienkommunikation). (= Dialektdokumentationen / Narečne dokumentacije 3.1; deutsche Originalfassung); © H. Maurer-Lausegger (Universität Klagenfurt/Univerza v Celovcu), Klagenfurt/Celovec: Mohorjeva založba.
- 1995c: Videodokumentacija narečja. Izkušnje in sociolingvistični problemi na terenu dvojezične Koroške. V: *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*, Ljubljana 1995, 269–274.
- (v tisku): *Dialektforschung mit der Videokamera im südlichen Kärnten. Ein Bericht über Erfahrungen, Methoden und Probleme.*
- 1996a: *Schafzucht ohne Grenzen. Sprachliche und volkskundliche Beobachtungen aus Südkärnten* (Videofilm). Eine Produktion der Universität Klagenfurt (Institut für Slawistik - Institut für Medien- und Kommunikationswissenschaft). (= Dialektdokumentationen / Narečne dokumentacije 4.1; deutsche Originalfassung), © H. Maurer-Lausegger (Universität Klagenfurt/Univerza v Celovcu), Klagenfurt/Celovec: Mohorjeva založba.
- 1996b: *Bica bica, su su su ... Jezikovni in etnološki utrinki iz dvojezične Koroške* (Videofilm). Eine Produktion der Universität Klagenfurt / Produkcija Univerze v Celovcu (Institut für Slawistik / Institut za slavistiko - Institut für Medien- und

Kommunikationswissenschaft / Institut za medijsko komunikacijsko znanost).
(= Dialektdokumentationen / Narečne dokumentacije 5.1; slovenski original),
© H. Maurer-Lausegger (Universität Klagenfurt/Univerza v Celovcu), Klagenfurt/
Celovec: Mohorjeva založba.

BESEDA O AVTORICI

Herta Maurer-Lausegger je jezikoslovka in etnologinja. Leta 1980 je zaključila študij slavistike in etnologije na graški univerzi z jezikoslovno narodopisno disertacijo o terminologiji vodnih mlinov na južnem Koroškem. V letih od 1981 do 1983 je bila sodelavka pri znanstveno-raziskovalnem projektu *Inventarizacija slovenskega ljudskega jezika na Koroškem* na Inštitutu za slavistiko celovške univerze, kjer je 1984 začela sodelovati pri projektu *Raziskovanje slovenskih narečij na Koroškem*. Januarja 1994 je prevzela vodstvo projekta.

Raziskovalna področja: koroška slovenska narečja, sociolingvistika ter ustno in knjižno izročilo Slovencev na Koroškem.

Izdala je *Zbrana bukovniška besedila Andreja Šusterja Drobošnjaka I-II* (Celovec 1990).

ABOUT THE AUTHOR

Herta Maurer-Lausegger (Klagenfurt/Celovec, 1953) is a linguist and ethnologist. She graduated from Graz University with a degree in Slavistics and ethnology. The theme of her ethnological dissertation was the terminology of water mills in South Carinthia. From 1981 to 1983 she was engaged as researcher in the scientific research project *Inventory of the Slovene folk language in Carinthia* which was carried out by the Institute for Slavistics of Klagenfurt/Celovec University. She has been assistant professor at the Institute of Slavistics of Klagenfurt University since 1984. She joined the project *Research of Slovene dialects in Carinthia* and became its head in 1994.

Her main research fields are the Carinthian Slovene dialects, sociolinguistics and the oral and written tradition of the Slovenes of Carinthia.

Herta Maurer-Lausegger is the author of "*Zbrana bukovniška besedila Andreja Šusterja Drobošnjaka, I-II*" (Klagenfurt/Celovec 1990).

381

SUMMARY

THE PROJECT "RESEARCH OF SLOVENE DIALECTS IN CARINTHIA" AT THE INSTITUTE FOR SLAVISTICS OF THE KLAGENFURT/CELOVEC UNIVERSITY

The project *Research of Slovene dialects in Carinthia* was initiated in the Institute for Slavistics in 1984. The goals of the project are to gather and archive Slovene dialect material which is to contain also specialist terminology, phraseology, narrative, onomastics and the like, as well as to describe the systems of Carinthian Slovene local dialects on all linguistic levels. In the course of little more than a decade a rich collection of sound and

audio-visual dialect material has been established.

Co-operation with the Institute for Media Communications which started in 1994 allowed the introduction of an audio-visual approach to the research work of the project, a novelty in dialectology. As yet two sets of video films covering the fields of mills and sawmills have been realized. They were published in the series "Dialect Documentation", issued by the Institute for Slavistics as part of the project.